

**Гончарова С. Ю.**

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління персоналом та економіки праці

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

**Семенченко А. В.**

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

## **ПРИЧИНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ РІВНЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ ЗА РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню рівня доходів населення, виявленню основних причин та тенденцій їх зміни. Для отримання узагальнюючої інформації щодо диференціації доходів населення України проведено дослідження доходів домогосподарств у розрізі економічних районів.

***Ключові слова:** доходи населення, регіони, тенденції, споживчі витрати, грошові та не грошові доходи.*

**Постановка проблеми.** На сьогоднішній день головним пріоритетом соціально-економічного розвитку держави є підвищення рівня та якості життя населення. За останні два роки рівень доходів більшості населення в Україні практично не змінювався, проте ціни на продовольчі та непродовольчі товари, навпаки, зросли в декілька разів. Саме тому моніторинг причин та тенденцій зменшення рівня доходів населення України набуває особливої актуальності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню рівня доходів населення присвячено багато наукових праць. Цю проблему вивчали та вивчають такі українські та зарубіжні вчені, як Н. А. Балтачєєва [1], О. В. Кондирін [2], В. О. Мандибуря [3], А.А. Саввов [4], А. М. Колот, В. А. Литвинов та ін.

**Постановка завдання.** Визначення причин та тенденцій розподілу грошових доходів за певними економічними районами, що пов'язане з

соціальною стратифікацією суспільства за географічними, демографічними та культурними ознаками.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Доходи домогосподарств займають важливе місце у системі дослідження рівня та якості населення. Динаміка сукупних ресурсів домогосподарств за 2011 – 2014 рр. наведена у табл. 1. Найбільшу питому вагу серед грошових доходів домогосподарств України займає, безперечно, оплата праці. Також значимі є доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходи від продажу сільськогосподарської продукції, пенсії та грошова допомога від родичів, частка яких є найбільшою в структурі грошових доходів.

За допомогою функції «ТЕНДЕНЦИЯ» в Microsoft Excel спрогнозуємо значення елементів доходу на 2016-2020 роки. На рис. 1 наведена діаграма прогнозних значень елементів доходу.

Таблиця 1

Динаміка сукупних ресурсів домогосподарств за 2011 – 2014 рр.

Найменування елементів доходу	У середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство						
	грн				%		
	2011	2012	2013	2014	2012 / 2011	2013 / 2012	2014 / 2013
<b>Грошові доходи</b>	<b>3452,8</b>	<b>3788,3</b>	<b>4055,1</b>	<b>4160,7</b>	<b>109,72</b>	<b>107,04</b>	<b>102,60</b>
Оплата праці	1834,0	2107,6	2267,1	2228,0	114,92	107,57	98,28
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	180,1	171,2	181,6	238,5	95,06	106,07	131,33
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	122,1	117,9	123,8	148,8	96,56	105,00	120,19
Пенсії	856,8	971,5	1040,2	1043,9	113,39	107,07	100,36
Грошова допомога від родичів	188,6	176,8	191,7	203,5	93,74	108,43	106,16
<b>Не грошові доходи</b>	<b>268,1</b>	<b>244,8</b>	<b>263,7</b>	<b>310,3</b>	<b>91,31</b>	<b>107,72</b>	<b>117,67</b>
<b>Всього загальних доходів</b>	<b>3720,9</b>	<b>4032,9</b>	<b>4318,8</b>	<b>4470,9</b>	<b>108,39</b>	<b>107,09</b>	<b>103,52</b>
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	5,0	5,4	1,4	1,7	108,00	25,93	121,43
Доходи від продажу нерухомості	15,1	4,1	16,7	2,5	27,15	407,32	14,97
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги	120,8	101,4	117,3	88,2	83,94	115,68	75,19
<b>Всього сукупних ресурсів</b>	<b>3841,8</b>	<b>4134,3</b>	<b>4454,2</b>	<b>4563,3</b>	<b>107,61</b>	<b>107,74</b>	<b>102,45</b>

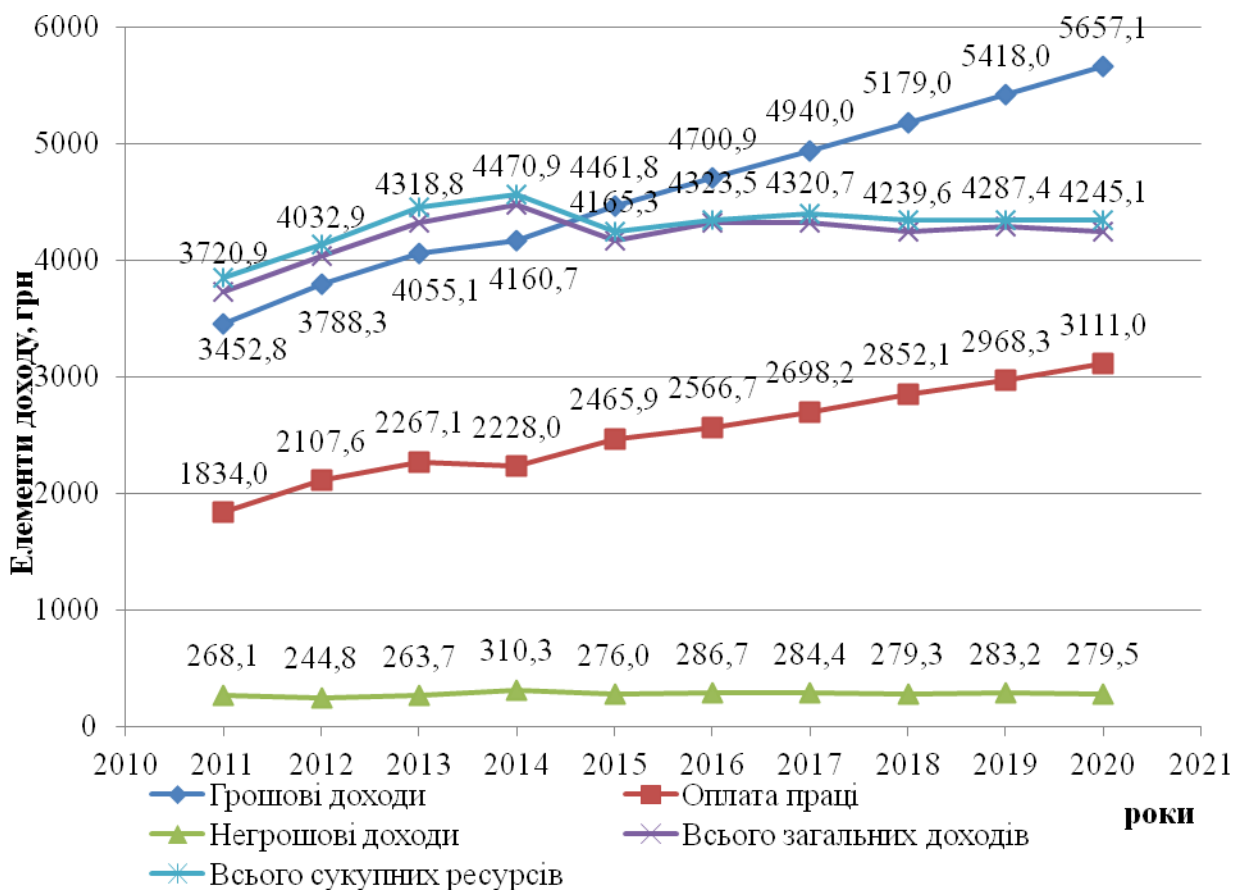


Рис. 1. Прогнозні значення елементів доходу на 2016-2020 роки

Як видно з рис 1, грошові доходи найбільш впевнено збільшуються та в 2020 році за прогнозом складуть 5657,1 грн на одне домогосподарство. Аналіз тренду також показує, що за такої динаміки не грошові доходи, загальні доходи та сукупні ресурси починаючи з 2015 року знижуються та к 2020 року їх значення є незначно нижчими за дані 2015 року.

Далі проаналізуємо грошові доходи домогосподарств за економічними районами в 2013-2014 роках, які наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Грошові доходи домогосподарств за економічними районами в 2013-2014 рр.  
(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Найменування	Всі	у тому числі за економічними районами
--------------	-----	---------------------------------------

елементів доходу	домогосподарства			Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
	2013	2014	Абс. відх.								
Оплата праці	2267,1	2228,0	-39,1	18,0	-499,1	19,8	85,5	5,0	-197,4	90,0	187,9
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	181,6	238,5	56,9	31,5	-64,4	-28,6	167,9	48,6	34,9	205,3	16,6
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	123,8	148,8	25,1	52,2	26,7	42,3	20,9	18,6	-3,0	19,5	-28,4
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах)	33,5	44,4	10,9	4,2	-2,4	36,5	33,9	4,3	-3,3	2,2	-8,0
Пенсії	1040,2	1043,9	3,7	104,2	-171,4	53,8	17,3	49,5	61,1	9,2	49,4
Стипендії	27,3	31,1	3,8	3,0	0,3	-0,2	1,2	-4,9	12,9	3,5	-0,1
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	141,5	153,8	12,3	18,3	-33,2	-5,8	7,0	32,7	-11,3	26,8	18,2
Грошова допомога від родичів	191,7	203,5	11,8	12,5	37,1	39,5	55,0	22,7	-176,7	65,2	7,0
Аліменти	13,0	13,2	0,1	2,6	-6,4	-2,5	-2,5	4,5	9,6	-2,3	1,1
Інші грошові доходи	35,4	55,4	20,1	18,5	-38,2	31,8	26,5	-3,5	11,0	62,6	26,3
<b>Грошові доходи</b>	<b>4055,1</b>	<b>4160,7</b>	<b>105,6</b>	<b>265,0</b>	<b>-750,8</b>	<b>186,7</b>	<b>412,7</b>	<b>177,4</b>	<b>-262,2</b>	<b>481,9</b>	<b>269,9</b>

Як видно з табл. 2, в цілому по країні у 2014 році в порівнянні з 2013 роком спостерігається зниження розміру такого елемента доходу як оплата праці, але ж зменшення розмірів заробітної плати відбулося лише в Донецькому та Центральному районах на 499,1грн. та 197,4 грн. відповідно. На рис. 2 представлений аналіз структури доходів населення в 2013-2014 роках [5].

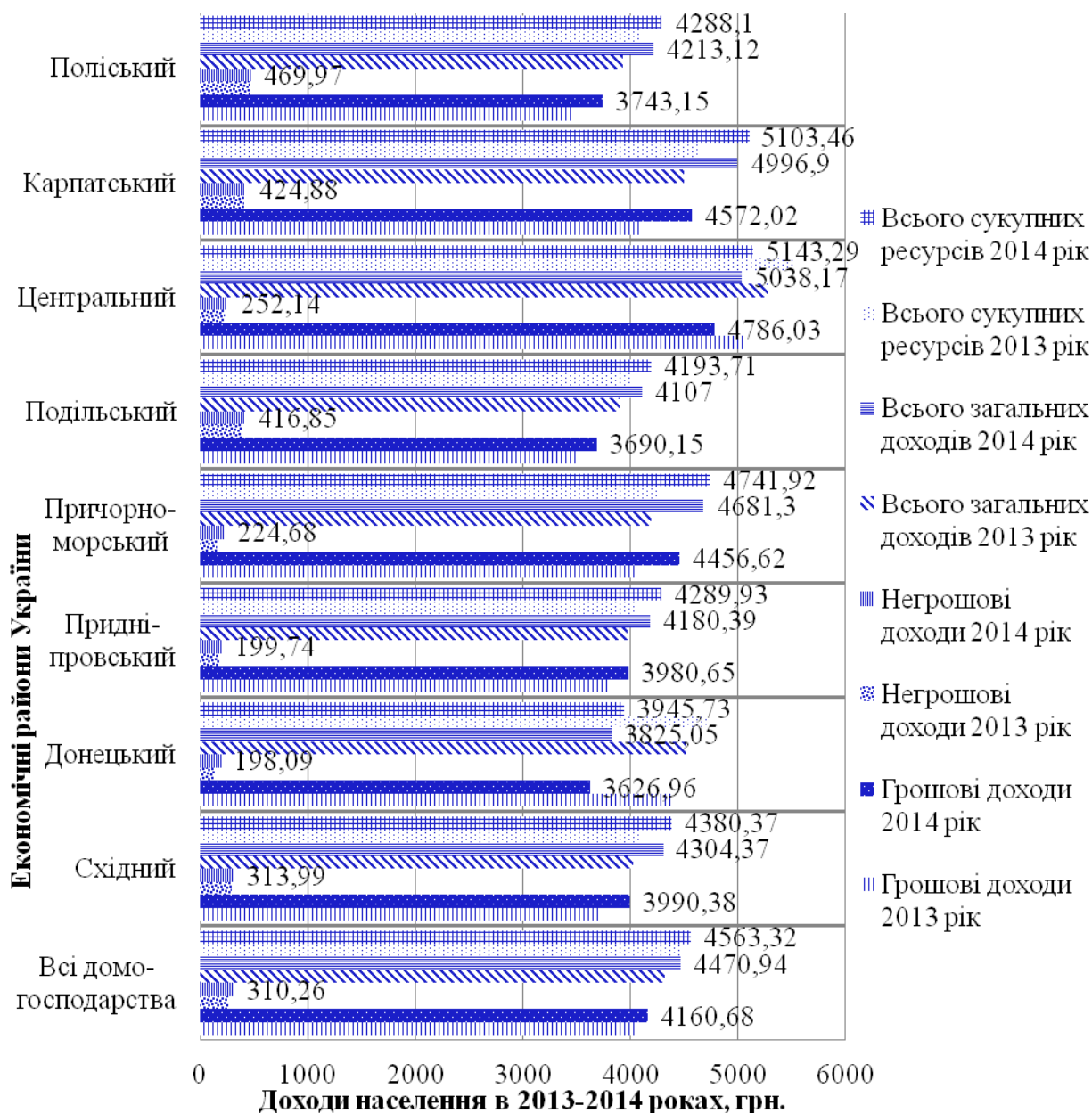


Рис. 2. Аналіз структури доходів населення в 2013-2014 роках за економічними районами України

Не менш важливим також є з'ясування того, на що ж витрачають українці кошти, а саме споживчі грошові витрати (табл. 3).

Таблиця 3

**Споживчі грошові витрати домогосподарств за економічними районами України в 2013-2014 роках**

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Найменування	Всі	у тому числі за економічними районами
--------------	-----	---------------------------------------

елементів витрат	домогосподарства			Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
	2013	2014	Абс. відх.								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продукти харчування та безалкогольні напої	1641	1766	125,0	141,0	-20,5	168,8	191,6	208,8	55,3	247,2	132,1
Алкогільні напої	53,8	55,5	1,6	1,2	6,7	3,4	-4,5	11,0	-7,2	5,8	6,1
Тютюнові вироби	76,4	80,7	4,3	-5,0	-6,2	6,9	1,5	16,9	8,5	14,9	14,2
Одяг і взуття	225,7	245,9	20,1	15,0	-45,8	17,1	20,6	18,4	-18,0	58,3	28,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	342,6	363,7	21,1	22,7	-5,3	63,6	45,3	-1,6	-14,3	23,7	22,6
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	285,2	307,7	22,5	23,8	-17,3	45,4	49,8	10,0	-3,8	25,7	26,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	89,2	92,0	2,8	7,0	-23,4	4,6	0,2	4,6	-4,5	17,7	5,5
Охорона здоров'я	121,1	139,8	18,7	32,3	-23,2	47,6	15,6	13,9	-7,0	14,6	31,0
Транспорт	157,7	166,8	9,1	43,2	-26,9	39,5	25,0	-10,0	-21,8	-19,7	4,7
Зв'язок	108,0	111,9	3,9	4,4	-14,5	13,4	8,6	-0,9	-2,7	8,9	2,9
Відпочинок і культура	76,9	69,7	-7,1	-9,9	-24,3	6,4	-1,2	1,7	-27,4	-3,1	-3,9
Освіта	45,6	45,8	0,2	-7,9	-4,3	4,3	0,9	-11,9	-3,5	0,5	6,1
Ресторани та готелі	91,5	91,6	0,1	-16,1	-26,9	-8,8	16,0	-9,7	-6,7	16,6	3,8
з них:											
харчування поза домом	68,6	72,8	4,2	-7,9	-14,9	-6,3	12,0	-2,3	-5,6	20,2	13,3
витрати на оплату путівок на бази відпочинку тощо	5,7	4,3	-1,3	-1,4	-6,5	1,2	4,9	-3,2	-2,9	-0,6	-2,4
Різні товари та послуги	99,8	108,3	8,4	11,5	-4,3	17,2	6,8	20,6	-12,2	19,2	9,4
<b>Споживчі грошові витрати</b>	<b>3129,8</b>	<b>3338,3</b>	<b>208,5</b>	<b>239,3</b>	<b>-218,8</b>	<b>383,9</b>	<b>326,2</b>	<b>261,8</b>	<b>-61,6</b>	<b>404,5</b>	<b>262,9</b>

Як видно із даних табл. 3, грошові витрати домогосподарств України в 2014 році збільшилися у порівнянні з 2013 роком, за винятком витрат на відпочинок та культуру (-7,1 грн.), оплату путівок та бази відпочинку (-1,3 грн.). Таким чином, за результатами аналізу вищенаведеної таблиці видно, що

значна кількість показників має від'ємне значення через кризовий економічний стан держави, проведення антитерористичної операції на Сході країни.

Узагальнюючи отримані соціально-економічні показники, важливим є встановлення причин ситуації, що склалася у сфері доходів населення, та перспектив розподілу доходів населення. Загальні причини та тенденції зміни рівня доходів населення представлені на рис. 3.

У значної частини громадян реальні доходи скоротилися ще більше, бо їх загальне зменшення одночасно супроводжувалось перерозподілом на користь багатих. Зовнішній борг України зріс до 62,7 млрд. дол. США [6]. Зменшення обсягу боргу відбулося головним чином за рахунок скорочення короткострокової заборгованості реального сектору за торговими кредитами.

**Висновки з проведеного дослідження.** Таким чином, аналізуючи вищезазначені результати можемо зробити певні висновки. Тіньова економіка в Україні є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграції в європейське співтовариство. Вона є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади та низької правової і податкової культури юридичних та фізичних осіб. Вирішення цих проблем – серйозний виклик Україні після політичних змін у 2013-2014 рр. Чітке дотримання норм податкового законодавства, а також якісніший аналіз проектів змін до податкового законодавства, дадуть змогу зменшити ризики економічної діяльності і поліпшити планування бюджету організацій [7].

Останні зміни валютного курсу теоретично могли би збільшити податкові надходження до бюджету, після зростання митної вартості імпортованих товарів та послуг. Разом з цим, як свідчать останні дані Держстату, обсяги імпорту в Україну скорочуються.



Рис. 3. Загальні причини та тенденції зміни рівня доходів населення



Більш суттєве знецінення гривні може навпаки призвести до падіння податкових надходжень від імпорту, якщо його споживання різко скоротиться в Україні.

У короткостроковій перспективі економіка України розвиватиметься в умовах відносно низьких темпів зростання (3,6 % у 2014 р. та 3,9 % у 2015 р.) та погіршення кон'юнктури світових фінансових ринків.

За нинішніх геополітичних та економічних умов драйвером економічного зростання може стати аграрний сектор з огляду на перспективи розширення експортної географії збуту продукції. Завдяки відкриттю європейського ринку для українських товарів та скасуванню ввізних мит можна очікувати зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції до ЄС.

Таким чином, узагальнення причин та тенденцій зміни рівня доходів населення дає підставу стверджувати про необхідність застосування адміністративних заходів на рівні держави, у тому числі тимчасових обмежень щодо купівлі-продажу валюти, посилення контролю за поверненням експортної виручки в Україну, обов'язкового продажу її більшої частини тощо, можуть створити передумови для укріплення курсу гривні у короткостроковій перспективі. Відмовлення від адміністративних регуляторів на валютному ринку доцільне лише в разі стабілізації ситуації на Південному Сході України.

### **Бібліографічний список:**

1. Балтачєєва Н.А. Вплив економічної кризи на рівень доходів населення України /Н.А. Балтачєєва// Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - № 2., Т. 3. – С. 129-133.

2. Кондирін О. В. Доходи населення як основний показник рівня життя в Україні // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип. 5 (120). – К., 2011. – С. 229-232.

3. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. – К.: Вища шк., 2008. – 165 с.

4. Саввов А.А. Доходи населення України та їх динаміка. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №2. – С. 121 – 126.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Вікіпедія: Вільна енциклопедія // [Електронний ресурс] – Режим доступу : [https://ru.wikipedia.org/wiki/Економика\\_Украины](https://ru.wikipedia.org/wiki/Економика_Украины)

7. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання // [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t\\_novaekonom\\_kaukra\\_ni.pdf](http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf)